

OD AUTORA BESTSELLERU ČERNÁ A PURPUROVÁ

SEN O GLIWICÍCH

WOJCIECH DUTKA

C PRESS

Sen o Gliwicích

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Wojciech Dutka

Sen o Gliwicích – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

SEN O GLIWICÍCH

WOJCIECH DUTKA

PŘELOŽILA
MARKÉTA PÁRALOVÁ TARDY

 P R E S S

Copyright for the Polish edition by Lira Publishing Sp. z o.o, 2022

Text © Wojciech Dutka, 2022

Translation © Markéta Páralová Tardy, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-264-4902-7

ISBN e-knihy 978-80-264-4921-8 (1. zveřejnění, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-264-4922-5 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-264-4920-1 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

Román o člověku, který byl pro nalezení
zmizelého studenta připraven obětovat všechno...

Obsah

PROLOG	7
PRVNÍ ČÁST	9
KAPITOLA I – <i>Herr Weber</i>	9
KAPITOLA II – <i>Hodina Herr Schneidera</i>	19
KAPITOLA III – <i>Nováček</i>	32
KAPITOLA IV – <i>Krypteia</i>	44
KAPITOLA V – <i>Crimen laesae maiestatis</i>	60
KAPITOLA VI – <i>Tenebrae</i>	69
KAPITOLA VII – <i>Z berlínského kabaretu</i>	81
KAPITOLA VIII – <i>Kukla</i>	89
KAPITOLA IX – <i>Larva</i>	100
KAPITOLA X – <i>Bouřka</i>	113
ČÁST DRUHÁ	127
KAPITOLA XI – <i>Jako kámen hozený do vody</i>	127
KAPITOLA XII – <i>Die neue Welt</i>	135
KAPITOLA XIII – <i>Skok do tmy</i>	147
KAPITOLA XIV – <i>Dopis ze záhrobí</i>	158
KAPITOLA XV – <i>Na hraně</i>	169
KAPITOLA XVI – <i>Trestný bod</i>	183
KAPITOLA XVII – <i>Zlem proti zlu</i>	193
KAPITOLA XVIII – <i>Jahodová zmrzlina</i>	204
KAPITOLA XIX – <i>Rekapitulace</i>	216
KAPITOLA XX – <i>Očarování Hegelem</i>	228

ČÁST TŘETÍ	242
KAPITOLA XXI – <i>Sen vojvody Grażyńskiego</i>	242
KAPITOLA XXII – <i>Nekromancie</i>	255
KAPITOLA XXIII – <i>Pomluva</i>	262
KAPITOLA XXIV – <i>Kristallnacht</i>	270
KAPITOLA XXV – <i>Hon na králíky</i>	278
KAPITOLA XXVI – <i>Dvojsmysl</i>	293
KAPITOLA XXVII – <i>Horizont událostí</i>	305
KAPITOLA XXVIII – <i>Piastův hrad</i>	313
KAPITOLA XXIX – <i>Silva rerum silensiarum</i>	321
KAPITOLA XXX – <i>Labyrint času</i>	331
 ČÁST ČTVRTÁ	 349
KAPITOLA XXXI – <i>Drážďanská suita</i>	349
KAPITOLA XXXII – <i>Zrada</i>	370
KAPITOLA XXXIII – <i>Vetřelec</i>	385
 <i>Epilog</i>	 399
<i>Doslov</i>	404
<i>Poznámky</i>	405

Protože spisovatelé si přesně pamatují úplně všechno, Paule. Především to, co bolí. Stačí autora svléknout donaha a ukázat na jeho jizvy, a on dokáže podrobně popsat, jak k té které přišel, i k té nejdrobnější. A z těch největších vznikají romány – ani stopy po nějaké ztrátě paměti. Když se chce člověk stát spisovatelem, trocha talentu nikdy nezaškodí, to je pravda, ale vlastně jediný nezbytný požadavek je schopnost pamatovat si historii každé své jizvy.

Stephen King, *Misery*¹

PROLOG

Konec června 1932

Město Gleiwitz se připravovalo na letní prázdniny. Učitelé se rozjížděli domů a žáci (šťastní, že už nemusejí chodit do školy) mohli konečně dělat, co chtějí, kouřit cigarety a popíjet pivo. Pekaři pekli chleba, horníci chodili na šichty, policisté ve svých charakteristických uniformách hlídkovali v ulicích a nezaměstnaní se každé ráno stavěli do front před oblíbené veřejné jídelny, které provozovala katolická a protestantská církev, aby si dali jediné teplé jídlo během dne. V tomto ohledu byl onen červen neklidný – téměř šest milionů lidí v Říši bylo bez práce. Krize zuřila. Už tři roky se v celém Německu ve všech pádech skloňovalo slovo *hlad*.

Obyvatelé německého města Gleiwitz už ani nereagovali na hejsky v hnědých uniformách SA postávající na nárožích ulic, kteří lidem rozdávali letáky vyzývající k volbě nacistické strany NSDAP v červencových předčasných volbách do Říšského sněmu. Padla vláda kancléře Brüninga, která marně (zároveň bez peněz) bojovala s následky strašlivé krize, jež Německo dusila déle než dva roky. A gliwická organizace NSDAP zahájila agitaci. Mnozí obyvatelé Gleiwitz to však ignorovali a tvářili se, že je politika nezajímá. Přesně tak, jak to vyjádřil Bertolt Brecht v *Třígrošové opeře: Denn erst kommt das Fressen, und dann kommt die Moral*.²

To ráno však bylo jiné. Řeka Klodnitz protékající městem byla oblíbeným místem odpočinku měšťanů. Mohli přijít posedět u jejího břehu, dát si pivo nebo si zarybařit. V řece plavali cejní a cejnci, mřenky, parmy, občas se objevila i štika.

Její tok byl rychlý a divoký, protože před městem se do ní vlévala Beuthener Wasser³ a v centru Gleiwitz (v místech, kde dnes vede rychlostní komunikace) se začínal oddělovat gliwický kanál.

Toho dne se voda v řece zbarvila do tmavé, téměř černé barvy. Nikdo si toho nevšiml, ba ani toho, že se nad městem stahují další mračna. Tma z nebe nespadla, ani se nevynořila z temných chodeb dolů a uhelného prachu, ale pomalu houstla v celém Německu, rok za rokem, od sklizně do sklizně se usidlovala v lidských srdcích, až si obyvatelé Gleiwitz špinavé a tmavé vody, která jejich váženým městem líně protékala, ani nevšimli. Už ji nebyli schopni vidět.

PRVNÍ ČÁST

KAPITOLA I *Herr Weber*

Gleiwitz, červenec 1934

Vlak se skřípěním brzd zastavil na nádraží. *Schnellzug* – rychlík z Breslau přijel na čas. Z vlaku vystoupil muž v šedém obleku a mrknul na hodinky. Bylo půl dvanácté. Pak se podíval na nádražní hodiny, ukazovaly přesně stejný čas. Usoudil, že schůzku stihne. V dopise, který dostal od ředitele školy, ho žádali, aby dorazil „přesně ve dvanáct“. Pomyslel si, že tenhle ředitel musí být pedant a miluje dochvilnost.

V Horním Slezsku ještě nikdy předtím nebyl a toto město pro něho bylo nové. Po pravdě řečeno se toho rozhovoru bál. Už dva roky byl bez zaměstnání. V Německu byl v době velké hospodářské krize, zavlečené z plutokratické Ameriky, nedostatek práce už tak běžnou zkušeností, že to nikoho nepřekvapovalo. Muž si na cestu půjčil od rodičů a byl odhodlán tu práci získat. Už několikrát měl štěstí nadosah. Ředitelé škol v Leipzigu ho odmítli, ale ne kvůli nedostatečným schopnostem, ale pro nedostatek volných míst. Stejně tomu bylo i v Breslau. Teprve tam mu poradili, že v Horním Slezsku není krize tak hrozná jako v jiných částech Německa.

Proto několik dní počkal v levném hotelu, kde vybledlé tapety už dávno změnily barvu ecru na špinavě žlutou, než mu rodiče poslali peníze na cestu do Gleiwitz. Když finanční

prostředky dorazily, vydal se na cestu vstříc svému štěstí či neštěstí.

* * *

Muž vyšel na náměstí před nádražím. Nalevo se nacházelo náměstí Germaniaplatz, zatímco od nádraží směrem ke starému městu vedla Wilhelmstrasse. Aby se zorientoval v životě města, koupil si v kiosku noviny „Gleiwitzer Blatt“. Ještě jednou si ve svém zápisníku zkontroloval adresu školy – nacházela se v Breslauer Strasse. Neměl čas koupit si plán města, stejně to byl zbytečný výdaj, protože musel šetřit každou marku a každý fenik. Z Germaniaplatz přešel po mostě přes kanál Klodnitz. Z řeky se linul podivný zápach připomínající rozkládající se cibuli. Muž, ve městě nový, se podrážděně otočil a popošel několik kroků k vodě. Proud řeky Klodnitz byl živý, ale voda měla tmavou barvu. Něco takového ještě nikdy neviděl.

„Co je to za hnus...“

Na mostě se zeptal dvou lidí na cestu, budovu školy našel bez obtíží, nacházela se několik minut chůze od nádraží, v krásném parku obklopeném vilami továrníků.

Pokud neuspějí, aspoň nebudu muset jet tramvají, pomyslel si smutně.

Před vstupem do školy si Martin Weber ještě jednou prohlédl svůj obnošený, ale čistý oblek. Usoudil, že vypadá přinejmenším slušně.

Otočil se k budově a vystoupal po schodech. Stiskl zvonek. Za chvíli mu dveře otevřel školník s ruměnou tváří v tmavomodré uniformě připomínající oděv listonoše.

„Jsem tu kvůli práci.“

„A pan ředitel je s vámi domluven?“

„A já vám musím něco vysvětlovat?“ Martin Weber se rozhodl odpovědět na otázku otázkou, protože ho rozhovor s tím žoviálním chlapíkem rozčílil.

„Ne, to nemusíte,“ odpověděl školník už jiným tónem. „V prvním patře sídlí sekretariát a kancelář ředitele.“

„Děkuji, trefím.“

Weber si otřel boty o rohožku, což zajistilo, aby se na něj alespoň jedno školníkové oko podívalo trochu přívětivěji. Vešel do budovy a rozhlédl se. Chodba byla uklizená a ve vitrínách visely školní nástěnky. Přistoupil k jedné z nich. Byl na ní říšský prezident, stárnoucí polní maršál, vítěz od Tannenbergu a Mazurských jezer, Paul von Hindenburg s dětmi. Pod ním byl velkolepý nápis *UNSERE HEIMAT, UNSER LAND*⁴. Martin Weber si myslel, že se může považovat za šťastného člověka. Když skončila Velká válka, bylo mu šestnáct let a kvůli nízkému věku do armády nešel. Tři z jeho o tři roky starších sousedů byli do císařské armády odvedeni a žádný se ze západní fronty nevrátil. Podíval se na svůj odraz ve vitríně. Nervózně si upravil kravatu. Cítil, že se mu zvýšil tlak, přestože si při pracovních pohovorech vedl dobře. Alespoň mu to tak připadalo.

Vyšel po schodech nahoru do sekretariátu. Sekretářkou byla starší žena s brýlemi. Když se jí Weber představil, odpověděla chladně:

„*Herr Direktor* vás očekává.“

Rukou ukázala na velké vyřezávané dveře z nejkvalitnějšího dubového dřeva. Podobné Weber vídával jenom na univerzitě v Leipzig, ale ty vedly do pracovny děkana nebo rektora. Ředitel této školy v Gleiwitz se zřejmě považoval přinejmenším za stejně důležitého. Martin stiskl kliku, otevřel dveře a vstoupil dovnitř. Místnost byla rozlehlá, plná map. Uprostřed stál obrovský globus zasazený do vyřezávaného dřevěného podstavce.

„Vítám vás, *Herr Weber*,“ řekl ředitel a vstal. „V pondělí jsem dostal váš dopis.“

„Takže jste obdržel mou žádost a dokumenty?“

„Samozřejmě.“

Ředitel natáhl pravici a potřásl Weberovi rukou.

„Posaďte se, prosím.“

V kanceláři se nacházela dvě velká kožená křesla a stolek, u něhož ředitel, *Herr Günther Fernhuber*, přijímal návštěvy.

„Jsem nesmírně hrdý na svou sbírku map,“ řekl a pohladil si svůj elegantní pěstěný knír. „Studoval jsem geografii v Leipzig u profesora Friedricha Ratzela.“

„To je zvukné jméno,“ odpověděl Weber.

„Vlastně i profesorova osobnost na nás zapůsobila. Byla to vynikající doba a velké Německo,“ povzdechl si Fernhuber. „Národ si byl vědom své vlastní velikosti a úkolů, které ho čekaly. Studoval jsem geografii v přesvědčení, že má sloužit německému národu a všemi způsoby stanovit a popsat jemu potřebný životní prostor.“

Weber pojem *lebensraum* výborně znal, vytvořil ho mistr jeho potenciálního zaměstnavatele. Věděl, kdo tento pojem nyní používá, ale kvůli své touze získat zde práci nechtěl prozradit, co si o tom vlastně sám myslí. V Německu roku 1932 stále více záleželo na tom, kdo má jaké názory a jak je prezentuje. Weber také věděl, že se musí hlídat.

„Náš národ má nyní jiné cíle než jen životní prostor,“ poznamenal v naději, že změní směr rozhovoru.

„To je pravda, to je pravda,“ přitakával ředitel. „Vaše úspěchy jsou navzdory této těžké době, v níž musíme žít, úctyhodné, zejména váš doktorát z antických dějin. Přečetl jsem si váš životopis a všechny doporučující dopisy, které jsem o vás z Leipzig dostal.“

Weber, když se snažil získat práci, požádal několik univerzitních osobností, které znal z dob svého doktorského

studia, o doporučení. Tyto dopisy putovaly do Gleiwitz, aniž by do nich Weber mohl nahlédnout. Taková byla pravidla.

„A učinil jste nějaké rozhodnutí?“

„Jsem už blízko, ale chtěl jsem s vámi osobně promluvit,“ řekl Fernhuber. „Chci vědět, jaký jste člověk. To je důležité, máte-li pracovat s naší mládeží.“

Gymnázium, na které se Weber hlásil, bylo čistě chlapecké. Ve výmarském Německu, které nebylo v Evropě výjimkou, byly v té době školy obecně děleny podle pohlaví. Považovalo se to za zdravou praxi vzhledem k rozdílům v dospívání u chlapců a dívek.

„Prosím, ptejte se. Pokusím se odpovědět podle svých nejlepšíků znalostí a schopností.“

Taková odpověď ředitele potěšila.

„Co pro vás znamená práce s mládeží? Byl byste tak laskav a popsal ji třemi slovy?“

Weber už byl zcela klidný a bez váhání odpověděl:

„Vášeň, poznání a moudrost.“

„Jste velmi originální a lakonický.“

„Lakoničnost jste v mé odpovědi vyžadoval.“

Fernhuber vstal, přešel k elegantní dřevěné skřínce, otevřel ji a navrhnul:

„Kapku francouzského koňaku?“

„Nikdy v práci nepiju,“ odpověděl Weber.

Učiteli se zdálo, že se Fernhuberovi na rtech mihl jemný úsměv. Cítil, že boduje.

„Jaké předměty u nás můžete učit?“

„Starověké dějiny, taky filozofie a klasické jazyky.“

„Učitele latiny už máme. Učí ji farář Brandt. Ale vidím možnost svěřit vám čtyři hodiny řečtiny v humanitní třídě. Spolu se starověkými dějinami a filozofií budete mít tři čtvrtiny úvazku.“

Weber měl velkou radost. Tolik toužil, aby našel práci ve svém oboru, a ne nějakou nekvalifikovanou práci za pár marek.

„Nebudete litovat, že jste mě zaměstnal!“ řekl rozzářeně.

„Nechtěl bych být zklamáný, Herr Webere,“ odpověděl ředitel konejšivě. „Zejména mi záleží na kurzu německé filozofie pro maturanty. Chci, aby naši studenti dobře porozuměli Hegelovi, Fichtemu a Schopenhauerovi, protože těch si v naší filozofii obzvlášť cením.“

„Je pochopitelné, že jako ředitel očekáváte dobré výsledky.“

„Co soudíte o německé filozofii, Webere?“

„Je nejlepší na světě.“

Opět úsměv na ředitelově tváři. Usmát se ve škole od rána už podruhé, to je něco.

„Webere, to místo vám dám. Přesvědčily mě vaše dosavadní výsledky a doporučující dopisy. Teď jděte na personální oddělení v přízemí, místnost sedm. Tam se všechno dozvíte. Sekretariát tam vaše dokumenty okamžitě předá. Gratuluji vám k přijetí na nejlepší chlapecké gymnázium v Gleiwitz!“

Podali si ruce.

Pro Webera to byl dobrý den. Měl novou práci.

* * *

Gleiwitz, září 1932

Školní rok začal okázalou slavností, která se díky ještě přetrvávajícímu ideálnímu letnímu počasí konala na prostorném školním dvoře. Rostla zde spousta zeleně, takže mládež přicházející na slavnost, se měla kde ochladit. Weber

do školy přišel ze svého bytu, který si pronajal v Leipziger Strasse v nové čtvrti nedaleko městského lesa. Cestou do práce musel obcházet rozsáhlý komplex hutě a železniční trať, kterou překračoval po nově vybudovaném viaduktu.

Do gymnázia to měl dvacet minut *per pedes*.

„Vy musíte být nový?“ oslovil ho ve sborovně jiný učitel.

„Ano, zrovna jsem nastoupil.“

„Rád vás poznávám. Jmenuju se Christoph Schneider.“

„A já Martin Weber. Co učíte?“

„Tělesnou výchovu.⁵ Chtěl bych, aby se z ní stal nejdůležitější předmět ve škole. Má učit ideálnímu ovládnutí těla, chrabrosti a vojenskému výcviku.“

„Pokud vím, naše armáda čítá pouze sto tisíc profesionálních vojáků.“

„Už brzy versailleskou potupu smyjeme,“ odpověděl Schneider a *Herr* Weber už podle této odpovědi poznal, že tento učitel je buď stahlhelmovský nacionalista⁶, nebo obdivovatel hnědých košil.

„To je zajímavé,“ poznamenal Weber ne úplně přesvědčivě, když si vzpomněl na muka, jaká ve škole sám zažíval při pitomých hodinách tělocviku vedených v militaristickém duchu. Přeskočit kozu byla povinnost, i kdyby si u toho žák měl zlomit vaz.

„Jsem rád, že to říkáte, pane kolego,“ řekl Schneider. „Německá mládež by měla být tvrdá jako ocel, nepoddajná jako meč kovaný v ohni.“

„Jenomže ti, kdo se chápou meče, mečem zajdou,“ odpověděl Weber.

„Proč to říkáte?“

„Evangelium podle Matouše, kapitola dvacet šest, verš padesát dva.“

„Jste katecheta?“ zeptal se Schneider podezíravě.

„Ne, učím starověké dějiny, řečtinu a filozofii.“

„Tak proč citujete tyto židovsko-křesťanské žvásty?“

„To nejsou žvásty,“ oponoval Weber.

„Doufám, že budete vyučovat poctivou německou filozofii,“ řekl Schneider.

Weber měl pocit, že Schneider je typem starého učitele, který bere všechno vážně. Avšak v povaze Martina Webera nebylo přitakávat všem a všemu, co slyšel.

„A co je podle vás poctivá německá filozofie?“ otázal se.

„Síla a moc!“ odpověděl Schneider bez váhání. „Slyšel jsem to na jedné přednášce tady v Gleiwitz!“

Weber si tuto „přednášku“ dokázal představit – v nějaké místní slezské hospodě, kde se k tmavému pivu podával krajíc okoralého chleba s játrovou paštikou. V její dusné atmosféře, mezi plesnivými stěnami nějaký místní vůdce s hákovým křížem na paži vykřikoval pseudointelektuální bláboly o velikosti německého národa.

„Určitě budeme mít příležitost k výměně názorů,“ odpověděl Martin Weber. „Musím jít za ředitelem.“

A vyšel ze sborovny. Zamířil do sekretariátu, kterým musel projít, aby se dostal k řediteli.

Fernhuber Webera pozdravil.

„Vidím, že začátek vašeho boje je už za vámi,“ řekl s lehkou ironií.

„Nevnímám svět v kategoriích boje. Chci, aby z této mládeže vyrostli chytrí lidé,“ odpověděl učitel, vědom si toho, že ředitel registruje každé jeho slovo, každé gesto.

Stále byl *homo novus*.

Všichni studenti v uniformách a jejich učitelé v oblecích se shromáždili na prostranství před školou. Ředitel školy měl projev, ale Weber si okamžitě všiml, že postrádá tu okázalou nacionalistickou atmosféru. Fernhuber možná i byl Prušák, ale

snažil se zachovat si především úroveň. Po slavnostním zahájení mohli studenti ještě na jeden den odejít domů a učitelé se sešli ve velké chemické učebně plné odměrek a činidel zamčených ve skříních, jejichž klíče byly přísně střeženy.

„Čeká nás, pánové, kvůli politické situaci v naší zemi těžký školní rok,“ řekl ředitel. „Doufám však, že jím naši mládež provedeme v klidu a přivedeme další ročník našeho chlapeckého gymnázia k maturitě.“⁷

Weber si teprve nyní mohl prohlédnout své kolegy, profesory tohoto gymnázia, kteří se drželi nad hladinou této neuvěřitelně těžké krize zuřící od roku 1930. Státem, který je zaměstnával, bylo Prusko. To se během krize rozhodlo zmrazit platy bankéřům, státním úředníkům a snížit mzdy manuálním pracovníkům o polovinu, ale platy lékařů, učitelů a policistů ponechat na dosavadní úrovni. Pruský stát setrval na pozicích nastíněných v Bismarckově době. Weber se díval na učitele a všiml si, že všichni vypadají stejně a velmi vážně – obleky, vesty, pevně přiškrcené kravaty. Byli elegantně oholení, někteří nosili binokly. Stará garda ředitele Fernhubera pracující podle starých pruských schémat vycházejících z učebnic tištěných ještě za císaře.

Najednou ředitel představil nového učitele:

„Představuji vám doktora Martina Webera, historika starověkých dějin a klasického filologa, který bude na naší škole vyučovat kurz starověkých dějin, povinný k maturitě, a také řečtinu a německou filozofii.“

Weber na sobě najednou cítil pronikavé pohledy čtyřiceti párů očí, které hodnotily jeho oblek, účes, kravatu a míru naškrobení límce. Stál před nimi jako hádanka a na tvářích jeho kolegů se zračila zvědavost. Schneider mu poslal zkoumavý pohled. Představování však rychle skončilo, protože řediteli záleželo na setkání s pedagogy.

Ve sborovně, kde Weber dostal skříň na učební pomůcky, papíry a své osobní věci, k němu přistoupil Schneider.

„Řediteli se líbíš, kolego.“

„Nezdá se mi, že by to dával najevo, když mě do práce přijímal,“ odpověděl Weber.

„Já tuto školu přece trochu znám,“ řekl Schneider svým autoritativním tónem. „A budu kolegu sledovat.“

„Udivuje mě, že jsem zajímavý objekt k pozorování.“

„Ale, kolego! Samozřejmě. Jakmile se lépe poznáme, zvu vás na naše politicko-filozofická setkání.“

„To je nějaká společnost?“

„Pár dobrých lidí, kteří chtějí, aby tato země byla skutečně německá. Ještě si o tom promluvíme.“

Schneider si dovilil lehce povýšený tón a při odchodu poplácal Webera po rameni. Martin se při tom necítil nijak zvlášť příjemně. Ostatní učitelé si povídali u svých stolů v malých skupinkách podle sympatií a antipatií. Jejich rovné nebo křivolaké čáry života nebyly pro Webera ještě čitelné, jasné a známé. Sborovna pro něho stále byla *terra incognita*.⁸ Onoho prvního dne si nevšiml, že ho ze strany pozoruje jeden snědý, velmi elegantně oblečený muž. Nosil oblek z nejlepší shetlandské vlny a na nově příchozího se díval s nevolí, protože Schneiderovo poplácávání po rameni jeho pozornosti neuniklo. Když Weber odcházel, tento učitel ho očima vyprovodil ke dveřím.

KAPITOLA II

Hodina Herr Schneidera

Gleiwitz, září 1932

Martin Weber měl ten den učit první hodiny filozofie v jedenácté, tedy maturitní třídě. Ředitel Fernhuber mu ji svěřil záměrně, protože pro něj měla být zásadním testem. Na svého předchůdce se Weber neptal, protože nechtěl být srovnáván. Pro mladého učitele je nejtěžší najít vlastní, neopakovatelnou cestu práce s mladými, pokud někdo následuje něčí vzor – dopouští se jedné ze základních chyb. Weber byl věrným vyznavačem názorů Ferdinanda Ebnera, které vyjádřil v knize *Slovo a láska*,⁹ v níž pojímal filozofii v kontextu odpovědnosti za slovo vypovězené a vyřčené pod vlivem emocí jako prostředek komunikace, který množí dobro nebo zlo. Weber věřil, že slovem se s druhým člověkem dá vytvořit vztah, v tomto případě se studenty. Přesto měl z první hodiny ve třídě, v níž nikdy dříve neučil, strach. Jistou roli sehrála skutečnost, že v maturitní třídě není snadné kráčet v cizích šlépějích. Koneckonců Weber takovou náтуру neměl.

Sebevědomě vstoupil do místnosti a v ruce držel třídní knihu vázanou v kůži. Třídní kniha je ve škole po celý rok nejpoužívanějším předmětem a učitelé s dlouholetou praxí vědí, kdy ji vzít, aby dopsali nevyplněné údaje. Weber však měl jako nováček vštípenou poslušnost a každý den poznamenával témata, zápis by se dal měřit podle pravítka. Když vstoupil do třídy, viděl, že se na něho upírá šestnáct párů očí. Na tvářích některých zaznamenal zvědavost, u jiných se

mísila s nepřilíš maskovaným pohrdáním, které vždy provází příchod nového učitele do školy.

„Filozofii z učebnice nevyčtete,“ řekl Weber. „Jakou jste používali?“

„*Německou filozofii pro gymnázia* od Jürgena Prochnowa,“ odpověděl jeden ze studentů, výrazně hubený chlapec, kost a kůže, s uhrovitou tváří.

„Můžete tu knihu odložit do skříně. Bude se vám hodit až při opakování na zkoušku.“

„Promiňte, co jste říkal?“ zeptal se chlapec v druhé lavici, hladce oholený blondýn.

„Řekl jsem, že učebnice můžete odložit do skříně. Tam je jejich místo. Učebnice zbavují schopnosti myslet. Vy máte začít myslet sami.“

Weberova slova třídu potěšila. Sedělo tam šestnáct mladíků s přirozenou potřebou rebelie, kterým bylo posledních deset let vtlučeno do hlavy dodržování pravidel a zásad a taky, že učebnice je zjevenou pravdou.

„Filozofie je láska k moudrosti. To už jste jistě slyšeli. Ale jak můžeme milovat moudrost, když se navzájem neznáme a nepředstavili jsme se,“ řekl učitel. „Jmenuji se Martin Weber a miluji filozofii, protože dává svobodu. Chtěl bych, aby se každý z vás představil jednou větou, která je pro něho důležitá. Může to být citát nebo vaše vlastní myšlenka.“

Chlapci se na sebe udiveně podívali. Všichni od nich vyžadovali biflování a v hodinách Schneiderovy gymnastiky tvrdost jako ocel a nyní je tento nový učitel povzbuzoval, aby zahodili zažitá pravidla a vykročili cestou individuálního myšlení a rozvoje.

„Takhle s námi nikdo nemluví,“ poznamenal blondýn.

„Je nejvyšší čas začít s něčím novým.“

Každý z chlapců se představil a pokusil se říct jednu větu. Někdy tak banální jako šťavnatý citát z Cicerona naučený na test z latiny, ale tři výpovědi zapůsobily. Blondatý chlapec, Johannes Kampka, vyskočil s Hegelem, který se studentům cpe do hlavy spolu s pojmem ducha dějin ztělesňujícím velikost německého národa. Hubeňour Jonas Koperwas si vzpomněl něco z Heineho, ale největší dojem udělal citát z Nietzscheho, který použil jiný hoch, Kurt Schneider se snědou tváří a trochu delšími vlasy:

„V synu se stává přesvědčení, co v otci ještě bylo lží.“

Tehdy Weber pochopil, proč se o něj učitel tělesné výchovy tak zajímal.

„Ano, prosím, Herr Schneider je můj otec,“ přiznal odvázně chlapec.

Celá třída ztichla.

„Měl bys být hrdý na to, že chodíš do naší školy,“ odpověděl Weber.

* * *

„Vezmu vás na procházku do parku,“ prohlásil Weber.

Chlapci s tím nadšeně souhlasili a učitel usoudil, že po prohlášení mladého Schneidera je nutné situaci ve třídě trochu uvolnit. Měli před sebou dvě hodiny filozofie, proto profesor konstatoval, že bude nejlepší učit se venku. Weber mrknul na knihovničku plnou učebních pomůcek, v tomto případě filozofických textů. Bez váhání si vybral Platonovu *Obranu Sokratovu*. Dospěl k závěru, že tím si je všechny získá. Rozhodl se hrát vysokou hru a odkazovat se přímo na etiku a vyznačit nejtěžší požadavky, neboť se jednalo o axiologické otázky, které chtěl vztáhnout ke skutečnosti, jaká je obklopovala.

Při odchodu ze školy školníkovi do knihy poznamenal čas odchodu. Bylo krásné teplé září. Šli do parku. Weber je nechal rozložit se na trávě mezi stromy.

„Nemusím se vás ptát, kdo byl Sokrates, ale chci se vás zeptat, jestli obvinění, která vedla k jeho soudu, byla správná.“

Studenti se tématu chopili a Weber si okamžitě všiml, že se střetly dva způsoby myšlení. První předpokládal nadřazenost státu nad jednotlivcem a druhý dával jednotlivci právo rozhodovat sám o sobě. Všechny však udivila odpověď mladého Schneidera, který při dohadování se svými spolužáky o povaze obvinění proti mudrci, řekl:

„Já si myslím, že Meletos a ti dva další žalobci, kteří vnesli obvinění proti Sokratovi, ztělesňují zlo, které nevychází z lidské přirozenosti, ale ze společnosti.“

„Co tím myslíš, *Herr Schneidere*?“

Mladý syn tělocvikáře se učiteli podíval do očí.

„Mluvím o zlu, které sídlí v našem národě.“

Několik žáků se na sebe podívalo, jako kdyby zcela nevěřili svým smyslům. Mladý Schneider překročil nepřekročitelnou hranici. Všichni přece věděli, jakým temným bohům jeho otec odevzdal srdce i duši. Kurtovu větu bylo možné vykládat dvěma způsoby. Nejen proto, že mladý Schneider měl nejlepší známku v testu z logiky. Kdo byl zlem? Byli to plutokraté zodpovědní za velkou hospodářskou krizi, která uvrhla šest milionů mužů do nezaměstnanosti a jejich rodiny do bída a do front na talíř polévky servírovanou nějakou církevní nebo světskou charitativní kuchyní? Nebo snad socialisté bojující za práva dělníků? A když ne oni, tak snad nacionalistické strany, včetně té poslední, kterou založil mnichovský malíř?

„Mluvíte odvážně, Schneidere,“ poznamenal profesor Weber. „Co však máte na mysli, když mluvíte o zlu?“

Schneider se usmál. Byl příliš inteligentní na to, aby otevřeně říkal, co si myslí. Koneckonců ve třídě byli nejružnější chlapci, mezi nimiž byli i sympatizanti Hitlerjugend, i když je Weber, který je učil krátce, prozatím nepoznal. Kurt znal až příliš dobře otcův řemen, kterým starý Schneider, nacista a člen bývalého Freikorpsu, vtloukal chlapci do hlavy lásku k německým ctnostem.

„Svoboda spočívá i v tom, pane profesore, že si moje slova může každý vykládat, jak chce.“

Weber pochopil, že ho čeká boj o duši této třídy.

* * *

„Jak se vám daří?“ zeptal se ředitel Webera jednoho podzimního dne, když stál na chodbě u okna vedoucího na rozlehlý dvůr, který využívali učitelé tělesné výchovy.

„Děkuji vám, pane řediteli. Myslím, že začátek je dobrý.“

„Slyšel jsem, že zapojujete studenty do diskusí.“

„Výhradně filozofických.“

Ředitel Fernhuber se usmál podnosem.

„Máte polemický talent.“

Pak klidným, flegmatickým krokem odešel. Weber měl dojem, že mu ředitel vysílá drobná, zakódovaná znamení sympatií. V jednu chvíli profesor pohlédl na dvůr. Chlapci stáli v jedné řadě, skoro jako na vojně. Všichni na sobě měli stejné krátké kalhoty a bílé nátělníky. Jakýkoliv jiný úbor byl zakázán a učitelé tělocviku byli v německých školách proslulí svou tvrdou disciplínou. Ve skutečnosti byli mnozí z nich veteráni Velké války, která v nich zanechala nezhojené šrámy. Weber

se rozhodl podívat se na to blíže, zvláště když tam zahlédl chlapce z maturitního ročníku, které učil.

Uprostřed dvora stála koza, kterou museli přeskakovat. Před tímto cvikem učitel tělesné výchovy dopřál studentům a těm, kteří to mimovolně zaslechli, jako Weber, vlasteneckou tirádu:

„Ve škole se učíte všemožná takzvaná moudra, ale já vám říkám, že ta moudra jsou k smíchu!“ křičel člen NSDAP a učitel tělesné výchovy Christoph Schneider. „Já vám říkám, že Němec musí projevit železného ducha! Tělo tvrdé jako toto železo!“

„Pane profesore,“ řekl mladý Schneider, „ale železo je od přírody křehké. Abyste vyrobil ocel, musíte přidat stejně křehký uhlík!“

Třída se zarazila. Jako by do těch chlapců uhodil blesk. Starý Schneider si svého syna měřil vzteklým pohledem a pomalu, krok za krokem, se k němu přibližoval a díval se mu do očí. Mladý Schneider výzvu přijal a dál se díval do otcových rozzuřených očí.

„Jestli ještě jednou zpochybníš moje slova, tak toho budeš litovat...“

Nečekal synův protiúder, okamžitý a bleskový.

„Jako student očekávám od učitelů naší školy logické odpovědi a povzbuzení. Jen upřesňuji, pane profesore Schneidere, vaši metaforu. Právě ocel od firmy Krupp je německou značkou tvrdosti a spolehlivosti. Ocel, ne křehké železo.“

Starý Schneider by svého syna doma možná léčil pěstí, ale teď před zraky všech chlapců ve třídě to udělat nemohl, i když toho nejspíš velmi litoval. Weber sledoval scénu s pocitem rostoucí nervozity. Pochopil, že mladý Schneider vede s otcem skutečnou válku, v níž obě strany tomu, co dělají, věří. A nyní na tu podívanou hleděl beze slov, s nádechem hrůzy.

Schneider si Webera všiml. Musel tuto konfrontaci ukončit.

„Musíš skočit, jak se patří, jinak ti doma nakopu zadek!“

Kurt se rozběhl a bez problémů kozu přeskočil. Byl dobře stavěný, docela štíhlý, své tělo dokonale ovládal. Provedení cviku se nedalo nic vytknout. Za ním však stál řezníkův syn Matthias Neudeck. Weber se na něho podíval a okamžitě věděl, že to nezvládne. Při výšce metr sedmdesát vážil snad sto kilo. Statný, zavalitý, neohrabaný, držící se stranou a mírný jako beránek byl od začátku třídní hromotluk. Do školy ho před několika lety údajně přijal ředitel Fernhuber, protože Neudeckův otec vlastnil v Gleiwitz jatka s výrobnou a několik masných krámů. A bylo nepsaným pravidlem školy mít ve svých řadách syny vlivných lidí ve městě.

„Herr Schneidere, prosím, vynechte mě z toho skákání,“ vzlyknul Neudeck, ale jeho žádost přinesla opačný než zamýšlený výsledek.

Starý Schneider neznal pojem milosrdenství.

„Dneska ses moc nažral játrové paštiky, co?“

„Játrovou paštiku nemusím.“

„Vůbec mě nezajímá, co snídáš. Máš to přeskočit,“ řekl učitel důrazně.

„Prosím vás, já...“

„Buď to skočíš, nebo budeš týden v arestu!“

Arest se nacházel ve sklepě pod školou, kam Schneider zavíral studenty, kteří byli podle něj vzpurní.

„Prosím vás, moc prosím...“

Chlapci ve třídě situace využili.

„Uvidíme, jak se třese sádlo,“ zasyčel Kampka, učitelův oblíbenec. „Hejbni zadkem, ty podělanej špekoun!“

Neudeck musel cvik vykonat. Schneider mu ještě jednou vysvětlil, co má dělat, ale vědět a dělat – to jsou dvě různé věci.

Nemotorně se rozběhl a místo skoku do kozy vrazil. Weber znechuceně přihlížel salvám smíchu, které spolužáky otrásaly.

„Ty nekňubo!“

„Ty teplej tlustoprde!“

„Máš pozadí jak katafalk!“ křičel Kampka, který v urážkách mezi spolužáky ze třídy vynikal.

Weber chtěl zasáhnout. Přemýšlel o tom. Ale studenty ještě dobře neznal a nevěděl, že Neudeck už je na školní krutost celkem zvyklý. Vrátil se na své místo a znovu se rozběhl. Podařilo se mu odrazit, ale místo přeskočení, se na koze rozplácnul a seděl ni jako na nějakém houpacím koni. Třída na dvoře se doslova válela smíchy. Schneider v obličeji rudnul vzteky.

„Ty tlustá píčo,“ zasyčel a nevšímal si toho, že Weber už stojí poblíž stromů a všechno dobře slyšel.

Weber už se chystal něco říct, když ho zastavil silný hlas zezadu:

„Ani to nezkoušejte!“

Profesor se otočil. Za jeho zády stál učitel, který ho ve sborovně během zahájení školního roku sledoval. Štíhlá tvář a velké, hluboko posazené oči mu dodávaly jakési nejednoznačné a těžko odhadnutelné kouzlo smutku. Muž měl na sobě pečlivě vyžehlenou košili a elegantní, i když ne luxusní, sako z velmi jemné a tenké vlny a okamžitě bylo poznat, že pochází z vyšších vrstev nebo je velmi bohatým měšťanem. Weber tento typ lidí znal.

„A z jakého důvodu?“

„To není to nejhorší zlo, které na zdejší škole existuje. Nepodaří se vám postavit se proti Schneiderovi, jestli vám jde o toto, a zároveň toho obézního chlapce neodsoudit k ostrakizmu ve třídě.“

„To, co Schneider dělá, je nepřijatelné.“

Odpověď byla okamžitá a Webera zcela zaskočila.

„To, co Schneider dělá, je v německých školách běžné. Uvědomujete si, kolego, v jaké době žijete?“

„Snažím se rozpoznat pravdu, když ji vidím. A tady...“, Weber ukázal rukou na studenta Neudecka, „... vidím učitele, který šikanuje studenta. Je to ostudné pro ty, kteří se tomu smějí!“

„Prosím, nezvyšujte hlas,“ řekl cizí učitel rázně. „Neudeck si poradí, protože je vůči této školní komunitě imunní. Jsou tu však jiní studenti, kteří se brzy mohou stát studenty třetí kategorie, stejně jako statisíce lidí v této zemi. Od studentů jsem slyšel, že vedete poutavé hodiny. Prosím, využijte svůj potenciál k tomu, abyste jim pomohl být lidmi.“

„Být lidmi?“

„Braňte lidskost,“ řekl ten neznámý učitel. „Naše doba se nepoměruje jemností Heideggera podle jeho *Bytí a času*,¹⁰ ale spíše knihou rakouského blouda, který tuto zemi zničí. Překvapuje mě, že vám takové věci musím otevřeně říkat. Od filozofa bych očekával větší obratnost v chápání významů vět.“

Weber musel uznat, že ta argumentace měla sílu.

„Nevěděl jsem. Myslel jsem, že ředitel Fernhuber se účinně staví proti NSDAP.“

„Proboha, tišeji, holoubku! Názvy jsou nebezpečné. Já říkám *hnědá chátka*.“

„To není moc jemné.“

„Ale zato výstižné,“ opáčil neznámý. „Ujišťuji vás, že Fernhuber nehne ani prstem, až přijde čas. Je to starý pruský nacionalista, který do školy nepřijímá Poláky, ačkoliv, jak jistě víte, jich v okolí Gleiwitz a v samotném městě žije celkem hodně. Hranice se k nim v roce 1922 zachovala poměrně krutě.“

„Stejně jako k našim na polské straně,“ navázal Weber.

„Ručím vám, že se jim v Polsku jako menšině daří lépe než Polákům u nás.“

Učitel by nejspíš mohl ještě dlouho mluvit o meandrech a spletitostech Gleiwitz, ale dolehl k nim řev starého Schneidera.

„Slez z té kozy, ty zoufalče!!!“

Unavený a zpocený Neudeck se odploužil na své místo a Schneider si dopřál malou, vzteklou tirádu o tom, že kvůli tomu tlustochovi nestihli dokončit všechna cvičení plánovaná na dnešní hodinu. Zazvonil zvonek a chlapci odpochovali do tělocvičny po levé straně školy.

„Nestačil jsem se představit,“ řekl neznámý. „Jmenuji se Joachim Klemper a učím německý jazyk a dějiny Německa.“

Weber okamžitě natáhl ruku. Klemper mu ji stiskl. Měl jemné a zpocené ruce. Weber neměl takové ruce rád a litoval, že si tu svou nemůže otřít kapesníkem.

„No, jistě ve všem se neshodneme, ale budeme v této škole společně učit a starat se o dobro mládeže.“

„Máme bojovat o jejich lidskost. Než skončí rok, dáte mi za pravdu,“ odpověděl Klemper.

* * *

Ve třídě se mladý Schneider přátelil s Johanem Nemeckem, synem továrníka z Gleiwitz – štíhlým, nepřilíš vysokým blondýnem s vynikajícími matematickými schopnostmi. Když chodili do nižších ročníků, Kurt Schneider občas využíval Nemeckovu pomoc při písémkách z matematiky. Podle učitelů této školy existoval ostudně vysoký počet způsobů podvádění, které studenti při testech využívali. Dohoda s Nemeckem byla oboustranně výhodná, protože syn továrníka neměl talent na latinu ani řečtinu a oba tyto antické jazyky považoval

za nesmírně obtížné. A tak mladý Schneider, kterému šlo učení těchto předmětů snadno, Nemeczkovi pomáhal s latinou. Oba dva se poměrně vstřícně, jako jediní ve třídě, bavili (ačkoliv jejich vztah se nedal nazvat přátelstvím) s obézním Neudeckem. Ten se jim zase za pomoc v předmětech, v nichž tápal (mezi nimiž samozřejmě byla matematika, fyzika a klasické jazyky), odvděčoval uzeninami z otcova obchodu. Může to být k smíchu, ale v Německu v dobách krize, kdy statisíce lidí denně stály ve frontách na polévku, kterou zdarma vařily farnosti, každý den hladověly nebo se přehrabovaly v odpadcích, ve kterých hledaly zbytky z talířů bohatých, byla taková svépomoc mezi spolužáky důležitá. Schneiderův otec býval doma jen zřídka. Potuloval se po Gleiwitz se svými hnědými burany, a to v době vyhrocené politické krize. Bylo jasné, že vláda kancléře Brüninga do podzimu nevydrží. Kromě toho se na podzim 1932 pozornost všech upírala k prezidentským volbám – kdo vyhraje? Hitler nebo Hindenburg?

Tyto velké otázky však pro studenty měly jen druhořadý význam.

„Zachoval ses odvážně, Kurte,“ začal Nemeczek, který svého kamaráda znal a věděl, že mu musí nejprve trochu polichotit, aby ho pak mohl bez obav kritizovat.

„Děkuju, kámo,“ řekl Kurt Schneider a upil hlt oranžády z láhve s pákovým uzávěrem.

Oranžádu měli rádi. Vždycky sbírali drobné, aby po škole mohli společně jít na most Hindenburgbrücke přes železniční trať a shora pozorovat projíždějící vlaky, vyblbnout se a poklábosit o holkách.

„Ale podle Aristotelova pravidla zlatý střední cesty je odvaha mezitav mezi hloupým siláctvím a zbabělostí. Zdá se mi, že tvůj dnešní výkon,“ řekl Nemeczek s flegmatickým klidem, „se přesto blíží k tomu siláctví.“

„Nemám rád, když mě někdo kritizuje,“ odpověděl Kurt Schneider pohotově.

„To nemá rád nikdo. Ale jsme kamarádi a právě ti si někdy můžou říkat i nepříjemný věci,“ prohlásil Nemeczek vážným tónem s náznakem starostí v hlase.

„Co se v tom vrtáš?“

„Nevrtám, Kurte, mám o tebe starost.“

„Starost?“

„Jo, táta tě jednou kvůli těm tvejm provokacím doma zabije,“ řekl Nemeczek.

Kurt si povzdechl. Znovu se napil oranžády.

„Nenávidím ho,“ řekl tiše.

„Tvůj fotřík je přesto ve třídě oblíbenej. Učí sport a jak bejt voják.“

„Protože k sobě přitahuje ty stejný debily, jako je on sám,“ reagoval nazlobeně Kurt. „Vždycky vyřvává ty svoje podělaný slogany o národu. Jako kdybych slyšel tu svini Goebbelse.“

„Mlátí tě?“

„Jo, řemenem,“ odpověděl mladý Schneider. „Kdysi jsem brečel, protože mě to bolelo. Ale teď, když mě řeže, jsem v klidu, aby si ten zmrd nemyslel, že mě může zlomit. A to mě pak bije ještě víc. Ukážu ti.“

Kurt si sundal sako. Všichni studenti chodili do školy v uniformách. Vyhrnul si košili a ukázal mu svoje svalnatá záda. Byly na nich zřetelně vidět fialové pruhy krvavých podlitin. Jedny se ještě nestačily zahojit, když Kurtova záda rozpálily další, protože papínek ze svého syna opět vychovával dobrého Němce a Slezana.

„Páni!“ vypískl Nemeczek. „Dostáváš od táty šílenou nakládačku. Já bych to nevydržel.“

„Ty ne,“ odpověděl Kurt a podíval se kamarádovi do tváře. „Ale já to vydržet musím, abych jednou mohl otci konečně vrazit.“

„Proto chodíš na box? Chceš fotra taky zmlátit?“

„Jo. Ale teď na to nemám čas. Za osm měsíců jsou maturity.“

„Bohužel,“ povzdechl si Nemeczek a vzal Kurtovi z ruky láhev oranžády, ze které si dlouze lokl. „To však nic nemění na tom, že se o tebe bojím. Já například se svým starým vůbec nemluvím na žádný politický témata. Nechci, aby mě trestal, je mi tak dobře.“

„Tomu se říká oportunismus,“ odpověděl Kurt. „Když upřímně, tak upřímně.“

„Pamatuj, že si se mnou vždycky můžeš pokecat,“ připomněl mu Nemeczek.

Oranžáda došla.

„Musím běžet. Uvidíme se ve škole,“ rozloučil se Kurt a zmizel v odpoledním vánku na Hindenburgbrücke.

KAPITOLA III

Nováček

Současné Gliwice

Vlak Slezských drah na trati Čenstochová – Gliwice zastavil na prvním nástupišti. Dveře vlaku se otevřely a lidé z něj začali vystupovat a rychle se vzdalovali za svými záležitostmi. Toto je nové nádraží. Gliwice se chtějí jako larva proměnit v něco nového – v nové tělo, v novou duši, ale tyto doposud povrchní změny jenom z centra odnesly všechny stromy. Dnes mají lidé pro kácení stromů v Gliwicích jakousi udivující vášeň a pouze pár obyvatel bojuje za záchranu *Vlčí jámy*, jednoho z posledních nádherných míst k procházkám. Ale to je jen zdání, protože městská rozpínavost stále zakrývá to, co je staré. Nicméně staré neznamená vždy mrtvé, ne vždy zapáchá naftalínem a ne vždy je opovrženímhodné. Nové má přednost před starým pouze v konvenčním slova smyslu. Když se trápí, vymačkává se z něho nejen jeho základní význam, ale i to, co ho přesahuje... Někdy stará, zdánlivě neživá města žijí svým vlastním životem uvnitř, skrývají to, co je kruté, zlé a zruďné. Gliwice mají ve svém nitru takový druhý život, který vichry dějin nenarušily, když tímto městem krutě zmítaly.

Muž, který vystoupil z vlaku, měřil asi metr osmdesát, měl kaštanové vlasy ostríhané na krátko a nosil pečlivě upravený plnovous. Marcin Burdyga našel inzerát o zaměstnání na webových stránkách slezského školského úřadu. Když uviděl příjemný inzerát ředitele gymnázia v Gliwicích, neváhal ani chvíli. Už několik měsíců nebyl nikde zaměstnán a předtím pracoval jako dobrovolník v osvětimském muzeu – v archivu.

Práce to byla svým způsobem fascinující, ale psychicky vyčerpávající. Burdyga nepůsobil dojmem jemného člověka, ale ve skutečnosti takový byl. Usoudil, že škola pro něj bude něčím novým a učit mládež historii, včetně tragických let druhé světové války, mu připadalo mnohem zajímavější. Poslal svůj životopis bez velké naděje, že místo získá, ale doufal alespoň v pár hodin ve škole. Nečekaně, během Burdygovy návštěvy v Krakově (o vlastní vůli dělal doktorát na fakultě historie Pedagogické univerzity) se ozval ředitel školy v Gliwicích.

„Pane Marcine,“ řekl, „berme tento rozhovor jako pracovní pohovor. Váš životopis mě přesvědčil a zvu vás k nám do Gliwic, promluvíme si o vaší práci.“

Jak na takové setkání nejít, zvlášť když se má týkat konkrétních náležitostí? Ředitel vypadal příjemně. Marcin se rozjel do Gliwic hned druhý den ráno. Město neznal, takže si zašel, ale na Wrocławskou ulici dorazil včas. Zastavil se před budovou – starou, novogotickou, s krásným ostěním oken na chodbách, která připomínala okna středověkých kostelů. Střecha školy byla z elegantních červených tašek, ale římsy, ornamenty a plastika mohutné hlavy jakéhosi fantastického tvora po vzoru chrličů středověkých katedrál působily dojmem velké mohutnosti. Burdyga mohl jen hádat, kdy byla tato budova postavena. Nad velkými masivními dveřmi, které by pravděpodobně byly chloubou nejednoho ministerstva ve Varšavě, byl nápis:

VŠEOBECNÉ GYMNÁZIUM

KNÍŽETE JÓZEFA PONIATOWSKÉHO

Pravděpodobně je to budova po Němcích, ale patron zavazuje, pomyslel si Marcin, aniž by přemýšlel o lidských dramatech, která se v polském jazyce skrývají za pojmenováním „po Němcích“ a „po Židech“.

Byl už červenec, a tedy letní prázdniny. Marcin nechtěl vypadat upjatě, a tak si obul elegantní sandály, samozřejmě bez ponožek, protože nosit je v sandálech vypadá hloupě a směšně a jsou známkou nevkusy. Doplnil je letními lehkými bavlněnými kalhotami a značkovým tričkem v černé barvě.

Vystoupal po schodech a stiskl zvonek. Dveře zaskřípaly a otevřely se. Martin se ocitl na tmavé chodbě, která skutečně prozrazovala stáří školy. Ve vitrínách visely nástěnky, ale teď neměl čas si je prohlížet. Zamířil do prvního patra. Dveře do sekretariátu byly otevřené a zajištěné proti průvanu. Den byl přece horký. Burdyga vešel dovnitř. Sekretariát se nacházel v úzké místnosti, v níž stály dva pracovní stoly, jeden za druhým, a z dokořán otevřeného okna dovnitř proudil čerstvý vzduch. Sekretářka se na něj nezaujatě podívala.

„Jste tady kvůli práci?“

„Ano, jmenuji se Marcin Burdyga.“

„Pan ředitel Czesław Pawlak vás očekává,“ sekretářka ukázala rukou na dveře na konci malé chodby po pravé straně.

Burdyga tam zamířil. Kancelář ředitele byla velmi rozlehlá a Marcin si hned pomyslel, že tu kdysi musela být přednášková síň. Na stěnách viselo snad dvacet velkoformátových fotografií z nějakých sportovních soutěží v levných rámech. Poznat to bylo podle vyčnívajících papírových podkladů. Ale to byl jen jeden z detailů, kterým Marcin věnoval velkou pozornost. Byl nervózní, protože v takových chvílích vždy musel myslet na to, že po vítězstvích rychle přicházejí porážky.

„Dobrý den...“

„Posaďte se, pane Marcine,“ řekl ředitel sklánějící se nad notebookem.

Burdyga nebyl na takové důvěrné oslovení zvyklý, protože „panem Marcinem“ byl pro souseda, kterého znal deset let,

ale kousl se do rtů. Důležitá byla práce, a tato měla být první v jeho životě na plný úvazek a se všemi výhodami. Bylo mu sedmadvacet let a doposud pracoval jen na dohodu nebo na smlouvu o dílo.

Posadil se a ředitel ještě chvíli něco počítal.

„Dva tisíce dvě stě zlotých.“

„Co, prosím?“

„Tolik si vyděláte,“ řekl ředitel Pawlak a zvedl pohled.

Teprve teď mohl Burdyga, který se lidem rád díval do tváře, pořádně analyzovat obličej a oblečení ředitele Pawlaka. Rozhodně nevypadal jako univerzitní profesor. Tomu nasvědčovaly hodinky Orient Star, velmi exkluzivní, nejméně za několik tisíc. Sako bylo polské, z Bytomi, šité na míru, košile od dobré polské firmy, kostkovaná, ale bez kravaty, což nejspíš mělo vyvolat dojem bezprostřednosti. Na ředitelově oválné tváři se však zračila jakási obyčejnost, jejíž význam Burdyga zatím nedokázal dešifrovat.

„Nepřicházím do školy proto, abych vydělával...“ Marcin se cítil velmi zmateně. „Samozřejmě, že plat za práci je nutný, ale já chci pracovat ve škole, protože cítím, že je to mé poslání.“

Ředitel se usmál. Kolik takových nováčků už viděl!

„To zní moc hezky. Víte, kolik lidí ve vašem věku stojí o vaše místo?“

„Asi hodně. Jak asi víte... můj životopis...“

Ředitel zavrtěl hlavou.

„Váš životopis je v pořádku, mluvili jsme o tom po telefonu. Kolik? Zkuste to odhadnout.“

„Pět?“

„Ani jeden.“

„Co prosím?“

„Ani jeden učitel ve vašem věku. Průměrný věk mých učitelů, a to hovoříme o předním gymnáziu našeho města,

je nad padesát let. Učitelé jako profesní skupina vymírají. Nikdo nechce tak těžkou a zodpovědnou práci s mladými za takové mizerné peníze, s prominutím, přijmout.“

Burdyga nevěděl, co má odpovědět. Tu práci chtěl získat. Moc o ni stál.

„Víte, co vás čeká?“

„Myslím, že mladým lidem rozumím. Jsem ze stejné generace, pokud jednu generaci počítáte jako dvacet let. Mám znalosti a umím vyprávět příběhy.“

„Opravdu? Pro zábavu ve společnosti?“

„Ne, to jste mi nerozuměl, pane řediteli. Já píšu.“

„Co píšete? Dopisy?“

Marcin nikdy nepatřil k lidem, kteří by se nějak zvlášť odvážně chlubili tím, co dělají.

„Píšu romány.“

„To je úžasné. Zaměstnávám spisovatele.“ Ředitel se usmál. „A jaký žánr považujete za hodný svého pera?“

„Píšu detektivky.“

„Tak to možná napíšete něco o Gliwicích.“

„Bohužel, město neznám. Jsem tu poprvé v životě. Ale rád vám svůj román dám.“

„To je hezké.“ Czesław Pawlak se znovu usmál, pak vzal telefonní sluchátko a vytočil číslo. „Edyto,“ začal hovor, „přijď za námi. Poznáš pana Marcina.“

Burdyga usoudil, že ředitel křestními jmény oslovuje i další učitele, což znamená, že s nimi udržuje přátelské a možná i osobní vztahy. Přemýšlel, jako pilný student lidských charakterů, kým je ten muž, který má být jeho nadřízeným. Určitě je elegantní, ale skrývá se za touto vyumělkovanou fasádou a drahými hodinkami vizionář, který chce vytvořit školu budoucnosti, nebo byrokrat bez fantazie? Na tuto otázku Marcin Burdyga zatím nemohl znát odpověď.

Po chvíli se otevřely dveře a do ředitelny vstoupila žena. Měla něco přes čtyřicet let. Byla oblečená do džínů a lehkého svetříku barvy ecru. Martin se jí zadíval do tváře a připadalo mu, že ji už nesčetněkrát viděl na nádražích, v obchodech nebo v kostele. *Bezvýrazné rysy, které vůbec nezosobňovaly krásu nebo ošklivost*, pomyslel si. Průměrná polská tvář, kterou je v naší zemi možné potkat všude.

„Toto je paní Edyta Piołunowská, učitelka dějepisu a občanské výchovy. Bude se o vás starat po dobu vaší adaptace,“ řekl ředitel.

„Rád vás poznávám.“ Burdyga chtěl říct něco milého.

Piołunowská ho pozdravila a posadila se na židli, kterou si sama přistrčila k ředitelovu stolu. Marcin si toto gesto přečetl jako znamení, že ředitel této učitelce hodně dovolí.

„Doufám, že budeme sdílet společnou vášeň, kterou je historie.“

Ani na tato Burdygova slova učitelka neodpověděla, ale velmi pozorně nováčka sledovala. Někdy reakce ostatních lidí nechápal. Zdálo se mu však, že Piołunowská dělala jen to, co jí ředitel nařídil, z vlastní vůle by do ředitelny nepřišla.

„Do desátého dne od vzniku pracovního poměru musíte odevzdat svůj plán adaptace,“ řekla svým tichým, zdánlivě laskavým hlasem. „Jak se již zmínil pan ředitel, budu vaším uvádějícím učitelem.“

„V tom případě se těším na rozvoj společných zájmů.“

Marcin si toho nevšiml, ale teprve teď se na sebe ředitel a Piołunowská poprvé podívali. Pravděpodobně spolu pracovali už léta a dobře se znali. Burdyga to nemohl vědět, ale Edyta Piołunowská dostala práci v této škole na doporučení své tety, která pracovala na radnici. V takovém prostředí ruka ruku myje. Marcinovi však nikdy nikdo nic nedal zadarmo. Všeho dosáhl sám.

Mluvit o vášni pro historii, když už je učitel dějepisu, pro něj bylo stejně samozřejmé jako dýchat. Představoval si, že dějepisáři na střední škole drží pohromadě, protože je spojuje múza dějin Kleió – povídají si o nejnovějších knihách, filmech, výstavách. Tak by podle něj měla fungovat spolupráce v každé normální škole. Tak se může zrodit přátelství a na jeho základě skutečná historická škola, tedy spor o historii, který může studenty zaujmout.

„Prozatím před sebou máme vaši adaptaci a uvidíme, jak si povedete,“ usadila ho Piołunowska.

„Paní Edyta vám půjčí učebnice, pokud je nemáte,“ dodal ředitel.

„A jak bych mohl získat vlastní?“

„Musíte se zaregistrovat na webových stránkách nakladatelství. Pak dostanete ukázkové výtisky,“ odpověděla učitelka.

Ředitel se přidal.

„A teď k vašemu úvazku. Profesor Sekuła shodou okolností odešel do důchodu. Dostanete jeho hodiny. Bude to pro vás opravdová výzva.“

„Ve které třídě?“

„V prvním ročníku, ve druhém a třetím ročníku dvojjazyčné třídy a v prvním ročníku matematicko-fyzikální třídy. V dvojjazyčných třídách budete mít víc hodin. Jsou tam trochu starší studenti. V těchto třídách se část látky z dějepisu, obecné dějiny, vyučuje v angličtině.“

„S tím nebudu mít problém.“

„S tím počítáme,“ pokračoval ředitel. „Domníváme se, že cizí jazyk je prostě nástroj. Čím víc se s ním mladí v různých předmětech seznámí, tím lépe si prohloubí znalosti angličtiny. Chceme, aby studenti v maturitním ročníku složili cambridgeskou zkoušku alespoň na úrovni *advanced*.“

Burdyga souhlasně přikývl. Co jiného mu vlastně zbývalo?
„Samozřejmě, pane řediteli.“

„Prosím, abyste do konce prázdnin připravil vlastní učební osnovy pro dvojazyčnou třídu.“

„Samozřejmě.“

Burdyga nikdy předtím učební osnovy nepsal. Z toho, co věděl, učitelé obvykle využívali již připravené osnovy z nakladatelství, takže to pro něj bude další výzva.

„Smlouvu podepíšeme od prvního září,“ dodal ředitel na závěr. „Paní Edyta vám ukáže sborovnu a přidělí vám skříňku na vaše věci.“

„Děkuji.“

Formality byly vyřízeny. Burdyga si chtěl s učitelkou nějak popovídat, ale bez ředitele byla ještě méně hovorná. Ukázala mu místnost, která se nacházela za zdí sekretariátu. Kdysi to býval velký přednáškový sál. Marcin měl spoustu otázek a rád by s ní prohodil pár slov o historii školy a o tom, jak to tu chodí. Ale marně.

„Vyberte si některou ze skříněk dole.“

Burdyga k nim přistoupil a všiml si, že jsou všechny otevřené. Bylo v nich nějaké haraburdí, hrnky, plechovky s kávou a čajem, listy papíru, podezřele vyhlížející cukr. Podivil se. Takhle má vypadat jeho skříňka? Od koho si má vzít klíč? Chtěl se na to zeptat Piolunowské, ale všiml si, že je zaujatá sama sebou. Hledala něco v kabelce.

„Tak já už půjdu,“ řekl.

Neodpověděla.

„Na shledanou,“ řekl při odchodu a zaslechl nějaké neurčité *nashle* nebo něco podobného.

Takový byl jeho první kontakt se školou. Když odcházel, měl nejasné tušení a pak pocit, že se na něj jeho starší kolegyně dívá spatra. Ne jako na studenta, mladého kolegu